

УДК 821.161.3-821:801.7

**ДЫСКУРС КУЛЬТУРНОЙ ШМАТСТАЙНАСЦІ,
АЛЬБО НОВЫ МЕТАД ЛІТАРАТУРНАГА АНАЛІЗУ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ
(НА МАТЭРЫЯЛЕ СУЧАСНАГА ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА І КРЫТЫКІ)**

**канд. філал. навук, дац. Н.Б. ЛЫСОВА
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)**

Разглядаюцца метады аналізу сучаснай беларускай літаратуры. Спрабуючы агледзіць змены ў сучасным літаратурна-крытычным працэсе, аўтар сцвярджае распаўсюджанасць самых розных метадаў аналізу і іх дыфузіі. Аксіялагічны, ацэначны падыход да літаратурнага твора ўсё часцей заменены сёння на акцэнтны, намінацыйны ці фармальны. Гэта вядзе і да зместавай размежаванасці крытычнага і мастацкага тэкстаў, і да стварэння новага тэксту або да так званай «новай» крытыкі. Максимальнае абагульненне, схематычнасць і эскізнасць, ці эсэістычнасць, погляду на літаратурныя творы з'яўляюцца ўмовамі «паэтызацыі» літаратуразнаўчых тэкстаў, фрагментарнасці даследаванняў. Аналіз канкрэтнага мастацкага тэксту пераўтвараецца ў працэс стварэння новых паняццяў і ракурсаў бачання літаратурнага працэсу, у адлюстраванне мыслення сучасніка наогул, пісьменніка і літаратурнага крытыка.

Уводзіны. Усё гучней у сучасным айчынным літаратуразнаўстве разам з традыцыйнымі (тэматыкасацыялагічнымі, жанрава-стылістычнымі і г.д.) тэмамі даследавання, якія падаюцца праз звыклія тэкстуальны, гістарычны і іншыя метады, абвешчаюцца новыя ракурсы і метады аналізу, такія як інтэр-тэкстуальны, герменеўтычны, культуралагічны, семіятычны, ды яшчэ і комплексны, міждысцыплінарны аналіз, з улікам мноства метадаў і прынцыпаў. Шырокае распаўсюджванне такой логікі літаратуразнаўчага даследавання, пры якой выкарыстоўваюцца не толькі менавіта літаратуразнаўчыя, але і лінгвістычныя, культуралагічныя, гістарычныя, філасофскія, псіхалагічныя, сацыялагічныя паняцці, тэрміны і тэзісы, з'яўляецца, канешне, адлюстраваннем агульных культурных зменаў. Мы сёння жывем у дыскурсе культурнай шматстайнасці.

Працэсы дыфузіі метадаў літаратуразнаўчага аналізу супадаюць з пашырэннем кантэксту існавання беларускай літаратуры. Ён робіцца сусветным не толькі геаграфічна, але і сутнасна, гістарычна, культурна. У такім кантэксце пашыраецца разам з перакладчыцкай практыкай літаратурнага працэсу (сучасны праязік Барыс Пятровіч на адной з сустрэч з чытачамі заявіў аб перакладах сваіх твораў на паўсотні моў свету, амаль усе «бум-бам-літаўцы»), або маладыя літаратары 1990-х гадоў, маюць нямецка-моўныя пераклады, выдаюць свае вершы ў сумесных з замежнымі паэтамі зборніках) і супастаўляльны, і кантэкстуальны, і тыпалагічны прынцыпы даследавання айчыннай літаратуры. Пашыраюцца і даследаванні, дзе разам з аналізам мастацкіх тэкстаў аўтары паглыбляюцца ў філасофскія і культуралагічныя праблемы.

Перад намі стаяла задача – адказаць на пытанні, чаму і як адбываюцца працэсы дыфузіі метадаў аналізу літаратурнага твора, і як дыскурс культурнай шматстайнасці можа паўплываць на развіццё нацыянальнага літаратуразнаўства.

Асноўная частка. Сучасны літаратурны працэс адбываецца ў сітуацыі дзяржаўнай незалежнасці. Канешне, сёння актуалізуюцца даследаванні нацыянальнай праблематыкі твораў, якія патрабуюць метадаў сумежных навук, што вывучаюць нацыянальную мову, гісторыю, этнаграфію і г.д. Прыкладамі падобных даследаванняў могуць быць і наступныя выданні. У мінулым годзе з'явілася гістарычнае даследаванне беларускай літаратуры 1920 – 1930-х гадоў – кніга пісьменніцы Людмілы Рублеўскай і гісторыка Віталія Скалабана «Время и бремя архивов и имен». Прызнаны аўтарытэт у гістарычным літаратуразнаўстве Міхась Мушынскі ў сваёй рэцэнзіі на кнігу «Калі загаварылі маўклівыя сведкі часу», змешчанай у часопісе «Полымя» (2010 г., № 9), адзначае яе навізну не толькі ў самім матэрыяле, але і ў форме падачы гэтых новых архіўных тэкстаў. Ён гаворыць аб прыкметах мастацкасці навуковага даследавання, падкрэслівае эмацыйнасць аповеду з пэўнымі рысамі драматызацыі. Гэта безумоўна так. І, напэўна, менавіта такі прынцып адлюстравання гісторыі беларускай літаратуры натхніў аўтараў на паралельнае стварэнне і рамана «Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію» (аўтар – Л. Рублеўская), і гістарычнай драмы «Людвіка і Фабіян» (аўтары – Л. Рублеўская і В. Скалабан).

У наш час новага адкрыцця «спецархіўных» дакументаў з'яўляюцца і аўтарскія выданні з тэксталагічным аналізам. Звычайна такія працы звязаны з калектывам аўтараў, з-за цяжкасці і аб'ёму такога даследавання. Але сучасныя ўмовы сувязі з рознымі крыніцамі дазволілі, напрыклад, С. Шапану прааналізаваць розныя варыянты тэкстаў ваенных аповесцяў В. Быкава («Васіль Быкаў: Гісторыя жыцця ў дакументах, публікацыях, успамінах, лістах»), а Г. Лабадзенка – выдаць рукапіс літаратурнай легенды

У. Караткевіча «Ладдзя распачы» з каментарыям і цензурнымі праўкамі («Караткевіч У. Ладдзя распачы. Навела / Першае непадцензурнае выданне»). Праўда, тэксталагічны аналіз гэтых даследаванняў суседнічае ў першым выпадку з выкладаннем гісторыі савецкага часу або яе крытыкі, а ў другім – з параўнаннем беларускамоўнага літаратурнага тэксту з яго перакладам на рускую мову.

Як бачым, літаратуразнаўчы аналіз пашыраецца, пераўтвараецца ў аналіз гісторыка-сацыяльны ці ў мастацкі тэкст. Тэма нацыянальнага мастацтва набывае сэнна геапалітычныя памеры, таму не можа абысці і філасофскую, культуралагічную праблематыку. Напрыклад, кніга Валянціна Акудовіча «Разбурыць Парыж» – гэта і літаратурныя партрэты сучасных беларускіх пісьменнікаў, і аналітычны доказ існавання «новай літаратурнай сітуацыі», постмадэрнісцкай, у беларускім мастацтве слова, і адначасова – выкладанне метафізікі адсутнасці як парадэгмы постэкзистэнцыяльнага мыслення ў дачыненні да беларускай культуры, дакладней – выкладанне філасофскіх і культуралагічных рэфлексій самога аўтара.

Нацыянальныя праблемы цесна звязаны з этнаграфічным, палітычным, гістарычным, культуралагічным навуковымі даследаваннямі, таму абысці гэтыя навуковыя напрамкі не можа і даследчык нацыянальнай літаратуры, як, напрыклад, манаграфія Ванды Бароўкі «Мастацкае народазнаўства ў беларускай літаратуры XX стагоддзя (на матэрыяле прозы)». Даследчыца жадае асэнсаваць «дынаміку мастацкага народазнаўства» [1, с. 24] праз гістарычны агляд беларускай прозы XX стагоддзя, праз аналіз семантыка-аксіялагічнай спецыфікі мастацкага народазнаўства ў беларускай прозе, праз разгляд адлюстравання этнаграфічнай праблематыкі, даследаванне традыцый прозы вясковай і гістарычнай тэматыкі, выяўленне жанравай шматстайнасці сучаснай беларускай прозы. Па вялікім рахунку, Бароўка мае рацыю, літаратура, як этнаграфія, сацыялогія, культуралогія і яшчэ шэраг грамадазнаўчых навук, вывучае народ. Але кожная з іх мае свой пункт гледжання, са сваім паняццёвым апаратам, а літаратура мае «ўсіх разам». І даследаваць мастацкае народазнаўства, гэта задача ўсяго літаратуразнаўства, а не адной манаграфіі. Немагчыма расказаць у адной кніжцы аб тым, як у беларускай прозе XX стагоддзя адлюстраваны і сацыяльныя адносіны, і традыцыйная культура, і рэлігійныя звычаі, і культура побыту, і пра гістарычную псіхалогію народа ці народаў (калі гэта шматнацыянальная краіна) не забыць. Але мэта манаграфіі Бароўкі была менавіта такой. У выніку, атрымаўся дыскурсіўны аналіз, з наяўнасцю шматлікіх паняццяў, тыпалогій і класіфікацый.

Ва ўмовах гуманітарызацыі працягваецца пранікненне ў літаратуразнаўчы аналіз тэматыкі і метадаў іншых навук: псіхалогіі, сацыялогіі, культуралогіі, лінгвістыкі і інш. Літаратурныя творы становяцца, напрыклад, у эпіцэнтр дыскусій пра гендэрныя праблемы грамадства. Аўтары аналізу такіх твораў часта падмяняюць размову аб мастацкай значнасці параўнаннем у тэкстах жаночых (фемінных) і мужчынскіх (маскулінных) сімвалаў у мове, дзеянні ці каларыстычных прыкмет. Даследаванні Т. Фіцнер, С. Калядкі, Г. Кісліцынай, Т. Лукьянавай і інш. жаночай (аўтарскай) беларускай паэзіі і прозы ўводзяць у айчыннае літаратуразнаўства, па словах Т. Фіцнер, «альтэрнатыўны традыцыйнаму спосаб прачытання твораў» [3, с. 3]. Але такі падыход тэматычна абмяжоўвае самі літаратурныя творы, хаця і насычае тэкст даследавання новымі паняццямі, крытэрыямі. Сувяз паміж пісьменнікам ці пісьменніцай як аўтарамі твораў і чытачамі ці крытыкамі пераўтвараецца ў, так бы мовіць, скажоны дыялог: суб'ектны не прытрымліваюцца адзінай тэмы, яны вырашылі пагаварыць аб усім, а літаратурны твор – стымул да такой размовы.

Так, на мяжы стагоддзяў у айчынным літаратурным працэсе незвычайна пашыралася жаночае аўтарства, у першую чаргу беларускай прозы (асобныя аўтарскія кнігі і калектыўныя жаночыя зборнікі: «Жанчыны выходзяць з-пад кантролю», «Пакахай мяне, калі ласка...»), але гэта ніяк не гаворыць аб актуалізацыі «жаночага» ці «фемінісцкага» пытання ў беларускай літаратуры. Наадварот, беларуская жаночая літаратура ў большасці сваёй рэпрэзентуе сябе як нацыянальная, патрыятычная і рэлігійная (творы С. Аляксеевіч, В. Бабковай, Н. Бабінай, І. Жарнасек, В. Іпатавай, М. Мартысевіч, Л. Рублеўскай і інш.).

Наяўнасць дыскурсіўнага аналізу выклікана і самой літаратурай постмадэрнісцкага, ці сучаснага, перыяду. Шырокі кантэкст сучаснага твора патрабуе ведання не толькі сусветнай літаратуры, але і жывапісу, і правапісу, і палітыкі, і сусветнай культуры наогул. Патрабуе валодання метадамі кантамінацыі, цытавання, імітацыі, якімі створана падобная літаратура. Словамі аднаго з крытыкаў: «Атрыбут постмадэрнізму – гульня. І пісьменнікі – адрываюцца... А што крытыкі – ня людзі? Ці яны не былі дзецьмі?...» [2, с. 298].

Новыя ўмовы дыялога з чытачамі, арыентаваныя ўсё настойлівей на іншыя камунікацыі (не вербальную, а візуальную, акустычную, віртуальную), дыктуюць і тэматычную, стыльвую разнастайнасць крытычных водгукаў на творы сучаснай літаратуры. Як піша крытык Ігар Запрудскі: «Для нашых сучаснікаў характэрна барочнае сьветабачаньне, з яго агнастыцызмам, удыганьнем перад містыкай, кампіляцыйнасцю тэкстаў, культам слова і імкненнем ствараць нейкі паралельны мастацкі сьвет, дзе пануе парадак, а не хаос» [2, с. 298]. Таму і з'яўляюцца суб'ектыўна ўпарадкаваныя працы даследчыкаў, большасць з якіх арыентуецца не на метады, а на сваю фантазію.

Сучасныя літаратуразнаўчыя працы ўсё цяжэй класіфікаваць менавіта як «навуковае даследаванне» ці «публіцыстычнае выступленне». Таму і ўзнікаюць новыя назвы, вызначэнні саміх даследчыкаў. Іншы раз пад вокладкай «падручніка» хаваецца зборнік артыкулаў. Так, Алесь Бельскі ўкладае кнігу для «выкладчыкаў вышэйшых навучальных устаноў, настаўнікаў і студэнтаў» «Беларуская літаратура XX стагоддзя. Гісторыя і сучаснасць» як зборнік метадычных парад (агульных заўваг, спісаў тэкстаў, тэматыкі лекцый, практычных заняткаў) і артыкулаў пра творчасць асобных паэтаў (Я. Сіпакова, А. Астрэйкі, В. Маракова, Л. Галубовіча, Л. Геніюш і інш.), пра філалагічнае літаратурнае пакаленне, пра «незвычайны і загадкавы жанр» балады. У падручніку знаходзіцца месца і, па вызначэнні самога аўтара, «незвычайнаму дыялогу за кубачкам кавы» крытыка і Музы аб сённяшнім дні беларускай паэзіі [4, с. 197].

Такі вядомы літаратуразнаўца, як Яўген Гарадніцкі, свае фрагментарныя даследаванні беларускай літаратуры абагульняе пад назваю «Тэксты жыцця, жыццё тэкстаў», дзе нічым не звязвае свае запісы: ні аднолькавае тэмы, ні стылістычнай ці жанравай тоеснасцю. Ён прытрымліваецца эсэістычнай ці дзённікавай формы. Тады і атрымліваецца такая паслядоўнасць, напрыклад: пасля аднясення верша Максіма Багдановіча «Хмурыя, цёмныя гудзяць і шэпчуць елі...» да цыклу эратычных вершаў, наступны запіс – пра адмысловае, біблейнае, значэнне сімвалікі вярчэры партызанаў напярэдадні выканання задання і Вялікдня ў аповесці Васіля Быкава «Круглянскі мост». Эратычнае і рэлігійнае існуюць у кнізе побач.

Літаратуразнаўца Пятро Васючэнка вызначае свае літаратуразнаўчыя тэксты як «пятрогліфы» і «філалагемы», пры гэтым ён гуляе з сэнсамі слоў і асабістых імёнаў і занятку. Так, філалагемы вызначаюцца як «адбіткі святла ад Першаслова» [5, с. 5], што нараджаецца на падставе міфалагем ці літаратурнага працэсу; а сэнс «пятрогліфа» вызначаецца сэнсавасцю камення (ці імёна Пётр), як піша аўтар – яго «звыш-лаканічнасцю, звышэмістасцю, звышэканоміяй, звышглыбінёй» [5, с. 78].

Адраджаюцца нават такія старыя назвы-формы вульгурна-сацыяльнай крытыкі, як «анкета» і «суд». Сёння яны набываюць іншы характар, філасофска-эсэістычны або іранічна-гратэсчны. Так, дзве рэцэнзіі на кнігу вершаў Ярыны Дашынай крытыкаў Сяргея Грышкевіча і Марыйкі Мартысевіч не проста супрацьлеглыя па ацэнцы, але і напісаныя як тэксты «пракурора» і «адваката», былі аб'яднаны рэдакцый (па прапанове крытыкаў) у форму «літаратурна-судовага працэсу» [6]. А ў анкеце «21 × 21» дваццаці аднаму літаратуразнаўцу, крытыку, пісьменніку прапанаваў вызначыць дваццаць адну магчымасць, якую маглі, але не скарысталі тыя ці іншыя асобы з нашай мінуўшчыны і сучаснасці [7]. Часцей анкеты сёння даюцца дзеля складання пэўнага рэйтынга аўтараў, твораў. Як усё роўна – гадавая ці пяцігадовая справаздача, конкурс, фестываль. І значнасць твора вызначаецца першаю ці другою прыступкаю ў рэйтынг. І тут ужо мы не можам адзначыць выдавецкія магчымасці, або густавыя чытацкія прынцыпы, або эстэтычную значнасць ці публіцыстычную актуальнасць твора.

Новыя назвы і формы аналізу зразумела цягнуць за сабою і сэнсавыя, метадалагічныя змены. Усё часцей у цэнтры даследавання не традыцыйныя тэматыка і форма, а сімвалы ці знакі культуры, на глебе якой узнікаюць літаратурныя творы. Такім чынам, літаратуразнаўчы аналіз скіроўваецца ў рэчышча семантычнага даследавання. Менавіта такі акцэнт даследавання дазваляе глядзець на літаратурны працэс «не знутры, а збоку» – максімальна абагульнена, схематычна ці эскізна. Яскравым прыкладам апошняга з'яўляюцца даследаванні «імперскага міфа» ці «інфернальнай вобразнасці» на прыкладзе беларускай літаратуры Сяргея Даніленкі. Так, у сваёй манаграфіі «Міф імперыі: хронікі зямнога раю. Спецыфіка сацыяльнай міфатворчасці ў савецкай і постсавецкай беларускай літаратуры ў кантэксце яе інфернальнай вобразнасці» літаратуразнаўца аналізуе з мэтай выяўлення зададзенай інфернальнай сімвалікі (вандроўкі, святога востраву-скалы, скрыжаляў, галгофы, персанажаў дэманалогіі – упыроў, начніц і інш.) розныя плыні паэтычнай вобразнасці: і тую, якая афармляе сацыяльны заказ (грамадзянскую, публіцыстычную лірыку), і тую, дзе ідзе «свядомая карнавалізацыя найбольш знакавых праяў савецкай і постсавецкай рэальнасці» [8, с. 150] (а канкрэтна – фальклорна-песенную, «ціхую» лірыку).

У выніку, літаратуразнаўца робіць даволі дыскусійныя вывады аб падабенстве камуністычнай і хрысціянскай ідэалогій: «камунізм ніколі не адрозніваўся ад хрысціянства, якое імкнулася прывесці народы свету да брам Царства Божага пад правадырствам Хрыста» [8, с. 73] і аб паступовым стварэнні беларускай паэзіі літаратурнага міфа, сугучнага міфалогіі Першатвора, біблейскай і язычніцкай. Акрамя таго, паэтычная міфалогія пачынае падмяняць рэальнасць, пераходзіць у квазіміфалогію ці ідэалогію і такім чынам уздейнічае на самую рэальнасць і наступных твораў.

Менавіта схільнасць да пошуку агульнага культурнага сімвалічнага ці знакавага вобраза вядзе, на наш погляд, і да «паэтызацыі» літаратуразнаўчых тэкстаў. Яны нараджаюць асабістыя, суб'ектыўныя, трапныя вобразы і літаратурнае афармленне. Як заўважыў крытык Сяргей Дубавец, гэта з'ява сусветная і звязаная з вычарпальнасцю «лінейнага мыслення»: «Ёсць такія здзіўны літаратурны жанр – публіцыстыка. Гэта спроба апісаць і растлумачыць свят усвядомлена, сэнсоўна, лагічна. Але ўся публіцыстыка святу назаўтра ж ператвараецца ў макулатуру, калі ў ёй няма крупіцы паэзіі. Найлепшыя публікацыі пераконваюць нас ня логікай сваіх развагаў, а якраз наадварот – прыгажосцю парадаксальнай фармулёўкі, цалкам пазбаўленай лінейнае логікі» [9, с. 28]. У кнізе крытычных артыкулаў аб сучаснай беларускай паэзіі з кароткай назваю «Вершы» Дубавец менавіта так гаворыць аб паэтычнасці літаратурнай крытыкі.

Да гэтага трэба дадаць, што дзякуючы С. Дубаўцу, яго кнігам крытыкі «Практыкаванні» (1992), «Дзённік прыватнага чалавека» (1998) «у беларускай літаратуры ўзнікла мода на жанр эсэ, які сёння пагражае “падмяць пад сябе” ўсе іншыя пражытыя жанры» [10, с. 68]. А сам крытык апошнім часам усё часцей выступае і як празаік.

Літаратуразнаўства ацэньвае самое сябе, імкнецца быць падобным да творцаў мастацкага тэксту. І ўжо складана ўсталяваць мяжу паміж даследаваннем літаратурнага культурнага працэсу і мастацкім выданнем. Напрыклад, – калі трымаеш адну з апошніх кніг Валянціна Акудовіча «Дыялогі з Богам», якая абазначана аўтарам як «суплёт інтэлегібельных рэфлексіяў» і ў якой можна прачытаць эстэтычна розныя прытчы, сказы, запісы, эсэ (і іранічныя, і гратэскныя, і трагічныя, і ўзвышаныя, і фантастычныя) аб чалавечым жыцці і культуры. Але ў кнізе аўтар выступае і як даследчык галоўных праблем літаратуры – ад іракамічнага зачыну кнігі, з яго вобразам «дурня» ці «вар’ята»-пісьменніка да лірычных прысвячэнняў канкрэтным літаратарам, у якіх вобразна занатавана паэтычная сутнасць іх творчасці: ці то «палёты» і «сны» тэкстаў Ігара Бабкова («Мы падаем з нябёсаў...») [11, с. 174], ці то «першаснасць» і «вышыня» пэзіі Алеся Разанава («Я бачыў высокага чалавека, ён нічым не адрозніваўся ад іншых, адно першым з’явіўся на даляглядзе і потым, калі ўсе астатнія прамінулі і зніклі, яго яшчэ доўга было відаць» [11, с. 179].

Заўважна пашыранасць і скарачаных выказванняў, малой формы аналізу, што, канешне, паглыбляе фрагментарнасць даследавання. Гэтая тэндэнцыя – таксама адказ часу, яго «рванаму» тэмпарытму, камунікатыўнай сетцы ці павуцінню. Суіснуючы, абагульненне, паэтызацыя і скарачанасць, фрагментарнасць становяцца той глебай, якая нараджае шматстайнасць інтэрпрэтацый, хаос думак. Літаратуразнаўчы дыялог не завяршаецца набыццём новага сістэмнага ведання, а толькі мазаікай суб’ектыўных тлумачэнняў, якая, канешне, можа забытаць пачынаючага даследчыка. Напрыклад, наяўнасць выказванняў пра неабходнасць стварэння нацыянальнага літаратурнага міфа ў Пятра Васючэнкі, шырока «разрэкламаванага» сваімі новымі формамі даследаванняў ці тэкстаў, зрабілі яго «дасведчаным» у праблемах масавай літаратуры ў дысертацыйным даследаванні Германа Артамонава «Творчасць Стывена Кінга і масавая літаратура ЗША» (так сцвярджае дысертант), не зважаючы на тое, што аб масавым ці жанравым характары, сутнасці (а не назвах) новай беларускай літаратуры больш пішуць іншыя крытыкі, напрыклад, Аксана Бязлепкіна ці Людміла Рублеўская.

Аксіялагічны (ацэначны) падыход заменены на акцэнтны, намінацыйны. І ў гэтым ёсць свае станоўчыя бакі. Па-першае, суб’ектыўнасць імкнецца быць аб’ектыўнай, хаця б з улікам колькаснага, абагульненага аналізу. Па-другое, як піша П. Васючэнка, «можа быць, з раздражненнем ад незавершанага тэксту пачынаецца жаданне запоўніць прагалы ўласнай творчасцю?» [5, с. 79]. У «новых» (створаных на падставе аналізу) тэкстах нараджаюцца новыя старонкі-тэмы, новыя пункты гледжання на класічныя і сучасныя творы. І тут узорнымі, на наш погляд, з’яўляюцца кнігі П. Васючэнкі з яго пятрогліфамі, філалагемамі ці «адлюстраванымі Першатвора». У сваім аналізе літаратуразнаўца ставіць знаёмыя творы ў іншы кантэкст, моўны, палітычны, гістарычны, нацыянальны, сімвалічны і г.д. Яго філалагема так і называюцца: «Філалагема мовы», «Філалагема цывілізацыі», «Філалагема хваробы», «Філалагема гістарычнага быцця беларусаў» і г.д. Даследчык нараджае новае бачанне твораў: напрыклад, развіццё літаратуры аб вайне – ад адлюстравання патрыятычнай вайны (Гамер, Л. Талстой) да паказу антыпатрыятычнай вайны (М. Гарэцкі, Э. Рэмарк, В. Быкаў); або трываласць у беларускай літаратуры тэмы здрады – ад здрады-бунту «прыніжаных... палясоўшчыкаў» і калгаснікаў да здрады «тутэйшасці, ...самаахвярнасці, ...самому сябе», нарэшце; або яшчэ – азначэнне літаратурнага феномена Полаччыны – ад лабірынтнага, гістарычна цёмнага ці архіўна прыхаванага да іранічна-гуллівага, паміж «андэрграўдным, ... павярхоўным». Так ён не стварае завершаны, лагічна абгрунтаваны новы погляд на развіццё беларускай літаратуры, але прапануе перагледзіць асноўныя крытэрыі, ацэнкі гэтага працэсу.

Заклучэнне. Як бачым, жаданне гульні або ўсталявання асабістага «парадку» аналізу прыводзіць і да шырокага распаўсюджвання новых формаў, жанраў літаратурнага даследавання, і да максімальна абагульненага, схематычнага ці эскізнага погляду на літаратурны працэс, і да паэтызацыі літаратуразнаўчых тэкстаў, фрагментарнасці даследаванняў. Але такое шырокае аднаўленне літаратуразнаўчага працэсу ўтварае і новыя ракурсы, новыя акцэнты бачання мастацтва слова. Здаецца, мы знаходзімся ў перыядзе набыцця, ці назапашвання ідэй і формаў новага мыслення. Крытыкі літаратурных твораў апрабуюць на сябе новыя ролі мастакоў ці філосафаў новага часу культурнай шматстайнасці. І, напэўна, трэба спадзявацца разам з адным з літаратуразнаўцаў на тое, што такі «новы» метада аналізу ў будучым стане «падмуркам новай цэласнасці» [5, с. 79].

ЛІТАРАТУРА

1. Бароўка, В. Мастацкае народназнаўства ў беларускай літаратуры XX стагоддзя (на матэрыяле прозы) / В. Бароўка. – Віцебск: УА «ВДУ імя П.М. Машэрава», 2009. – 211 с.

2. Запрудскі, І. Горад і сейбіты ветру, ці У цянотах магічнага рэалізму / І. Запрудскі // Дзеяслоў. – 2009. – № 3. – С. 297 – 308.
3. Фіцнер, Т.А. Гендэрныя праблемы ў беларускай літаратуры XX стагоддзя: аўтарэф. ... канд. філал. навук: 10.01.01 / Т.А. Фіцнер. – Мінск, 2003. – 25 с.
4. Бельскі, А.І. Беларуская літаратура XX стагоддзя: гісторыя і сучаснасць / А.І. Бельскі. – Мінск: Аверсэв, 2005. – 271 с.
5. Васючэнка, П.В. Адлюстраванні першатвора: Літаратура ў філалагемах і пятрогліфах / П.В. Васючэнка. – Мінск: І. Логвінаў, 2004. – 144 с.
6. Крыніца. – 1996. – № 2. – С. 94 – 99.
7. Грышкевіч, С. Паэтычная камасутра, альбо Вершы пра пустату Развагі, навеяныя «гіпербалоідам» літадваката ЛеГала. Мартысевіч, М. Паэтка ў законе: Ярына Дашына мяняе адваката / С. Грышкевіч, М. Мартысевіч. Літаратурна-судовы працэс // Дзеяслоў. – 2008. – № 3. – С. 308 – 322.
8. Даніленка, С. Міф імперыі: хронікі зямнога раю. Спецыфіка сацыяльнай міфатворчасці ў савецкай і постсавецкай беларускай літаратуры ў кантэксце яе інфернальнай вобразнасці / С. Даніленка. – Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2004. – 220 с.
9. Дубавец, С. Вершы / С. Дубавец. – Мінск: Медысонт, 2007. – 224 с.
10. Кісліцына, Г. Новая літаратурная сітуацыя: Змена культурнай парадыгмы / Г. Кісліцына. – Мінск: І. Логвінаў, 2006. – 207 с.
11. Акудовіч, В. Дыялогі з Богам: суплёт інтэлігібельных рэфлексіяў / В. Акудовіч. – Мінск: І. Логвінаў, 2006. – 192 с.

Пасмуніў 01.11.2010

**THE DISCOURSE OF CULTURAL DIVERSITY, OR A NEW METHOD
OF LITERARY ANALYSIS IN BELARUSSIAN LITERATURE
(BASED ON MODERN CRITIQUE AND LITERARY STUDIES)**

N. LYSOVA

The article explores the methods of analysis in modern Belarussian literary studies. The author attempts to survey changes within modern literary and critical development and argues the dissemination of different analysis methods and their interpretation. Evaluation approaches to a literary work are often replaced with accidental, nominative, or formal ones. This leads to the content differentiation between critical and literary texts, and to the creation of a new text or the so-called "new criticism". Maximal generalization, scetchiness, or essay style in considering the literary work are the conditions for the poeticization of philological texts and the fragmentariness of research. Analysis of a particular literary text turns into a the process of creation of new concepts and perspectives of the new literary process, into a reflection of a writer's mode of thinking, literary critic or a contemporary in general.